

YOG‘-MOY SANOATINING RIVOJLANISH HOLATI VA SHAROITLARI

Choriyev J.B.

Osiyo Xalqaro Universiteti

Yog‘-moy sanoati mamlakatimiz oziq-ovqat tarmog‘ining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, uning asosiy mahsuloti yuqori ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan uy xo‘jaliklarida, umumovqatlanish va sanoat korxonalarida foydalaniladigan o‘simlik moyi hamda uni keyingi qayta ishlash, shu jumladan margarin, mahsulotlari hisoblanadi. Yog‘-moy sanoatining mamlakatimiz iqtisodiyotidagi o‘rni va ahamiyati bu sanoat tarmog‘ining nafaqat aholini oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan ehtiyojini qondirishi va mamlakatimiz oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qilishi, balki bu tarmoqning izchil va barqaror sur‘atlar bilan rivojlanishi mamlakatimiz iqtisodiyotini industriallashtirish asosida yuqori qo‘shilgan qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish, iqtisodiy taraqqiyotni yuksaltirish evaziga uning raqobatbardoshligini ta‘minlash hamda mamlakatimizning eksport salohiyatini mustahkamlashga imkon yaratishi bilan belgilanadi.

Respublikamizning mustaqillik yillarida O‘zbekiston yog‘-moy sanoati ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish va noan‘anaviy moyli ekinlar xom ashyosini qayta ishlashga yo‘naltirilgan texnologiyalar joriy etish borasida sezilarli o‘zgarishlarga duch keldi. Oldingi yillarda yog‘-moy sanoatini rivojlantirishning asosiy yo‘nalishi yillik quvvati 3,6 million tonnani tashkil etadigan paxtadan olinadigan chigitni qayta ishlashga qaratilgan bo‘lsa, respublika hukumatining oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash borasida amalga oshirgan chora-tadbirlari asosida bugungi kunda paxta chigitini qayta ishlash quvvatlari pasaytirilib, uning o‘rniga mahalliy noan‘anaviy moyli urug‘lar - maxsar, kungaboqar, zig‘ir, kunjut va meva-sabzavotlar urug‘larini yetishtirish va qayta ishlash asta-sekin rivojlanib bormoqda.

Tozalash darajasiga ko‘ra, tarmoq faqatgina mexanik tozalashdan o‘tgan rafinatsiyalanmagan o‘simlik moylarini, neytrallashtirishdan o‘tgan rafinatsiyalangan moylarni, shuningdek gidratlangan, deodorizatsiyalangan va boshqa yog‘-moylarni ishlab chiqaradi; moylar sovuq yoki issiq presslash, ekstraksiya yo‘li bilan olinadi. Mahsulotning har bir turi o‘z foydalanish maqsadiga, o‘z bozoriga va oxirgi iste‘molchisiga ega.

Bugungi kunda mamlakatimizda 240 dan ortiq yirik va kichik yog‘-moy korxonasi tomonidan 60 turdagi va 200 dan ortiq assortimentdagi yog‘-moy mahsulotlari ishlab

chiqarilmoqda.¹ Ushbu korxonalarda ISO 9001 va ISO 22000 xalqaro sifat standartlari joriy etilgan, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar “Yog‘-moy mahsulotlari xavfsizligi to‘g‘risida”gi texnik reglament talablariga mosdir.

O‘zbekiston Respublikasida o‘simlik moylari va yog‘lar ishlab chiqarish hajmlari dinamikasi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

O‘zbekiston Respublikasida o‘simlik moylari va yog‘lar ishlab chiqarish hajmlari dinamikasi²

tonna

Iqtisodiy faoliyat turlari	Yillar		
	2022	2023	2024
Rafinatsiyalanmagan (tozalanmagan)			
Soya yog‘i	2 335,5	3 098,1	1 130,9
Yer yong‘oq yog‘i	57,3	13,5	-
Zaytun moyi	0,8	3,5	0,5
Kungaboqar yoki maxsar yog‘i	9 849,4	16 520,8	15 150,2
Paxta yog‘i	197324,6	169778,4	165034,9
Kolza (raps) yog‘i	-	-	-
Zig‘ir moyi	17,9	40,8	49,7
Meva-sabzavotlar urug‘lari moyi	236,1	67,7	29,7
Boshqa o‘simlik moylari	21,9	260,0	509,4
Jami	209843,5	189782,8	181905,3
Rafinatsiyalangan			
Soya yog‘i va uning fraksiyalari	9058,7	2605,6	1381,7
Zaytun moyi	-	0,2	-
Kungaboqar yoki maxsar	38318,2	80021,9	46941,9
Paxta yog‘i	176290,5	161570,1	179551,8
Meva-sabzavotlar urug‘lari moyi	-	2,4	10,0
Boshqa o‘simlik moylari; aralash o‘simlik moylari va yog‘lar	5799,2	5877,0	214,0
Jami	229466,6	250077,2	228099,4

¹ https://uza.uz/uz/posts/mamlakatimizda-yog-moy-sanoati-qanday-imkoniyatlarga-ega_251406

² Jadval yog‘-moy sanoat uyushmasi ma’lumotlari asosida tuzilgan

Hammasi	439310,1	439860	410004,7

Jadval ma'lumotlari asosida O'zbekiston Respublikasida o'simlik moylari va yog'lar ishlab chiqarish dinamikasining iqtisodiy tahlilini quyidagi yo'nalishlarda ko'rib chiqishimiz mumkin:

1. Umumiy ishlab chiqarish dinamikasi

2022–2024-yillar oralig'ida umumiy ishlab chiqarish hajmi biroz pasayish tendensiyasini ko'rsatmoqda: 2022-yilda jami ishlab chiqarish 439 310,1 tonnani tashkil etgan. 2023-yilda bu ko'rsatkich deyarli o'zgarmay, 439 860 tonna bo'lgan. 2024-yilda esa sezilarli kamayish kuzatilib, 410 004,7 tonnaga tushgan. Bu 2022-yilga nisbatan qariyb 6,7% ga kamayishdan dalolat beradi.

2. Tarkibiy tahlil: Rafinatsiyalangan va Rafinatsiyalanmagan yog'lar

Sanoatning tarkibiy qismlarida turlicha o'zgarishlar yuz bergan:

Rafinatsiyalanmagan (xom) moylar:

Ushbu segmentda barqaror pasayish kuzatilmoqda. 2022-yildagi 209 843,5 tonnadan 2024-yilda 181 905,3 tonnaga tushgan.

Paxta yog'i: Eng katta ulushga ega bo'lsa-da, ishlab chiqarish hajmi 197,3 ming tonnadan 165 ming tonnaga tushib qolgan.

Kungaboqar yog'i: 2023-yilda keskin o'sish (16,5 ming tonna) kuzatilgan bo'lsa-da, 2024-yilda yana biroz pasayish (15,1 ming tonna) qayd etilgan.

Rafinatsiyalangan (tozalangan) moylar:

Bu yo'nalish nisbatan barqarorroq ko'rinishga ega:

2023-yilda ishlab chiqarish hajmi 250 077,2 tonnagacha ko'tarilgan.

Kungaboqar yog'i: 2022-yilda 38,3 ming tonna bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda ikki baravardan ko'proqqa (80 ming tonna) oshgan. Biroq 2024-yilda bu ko'rsatkich yana 46,9 ming tonnaga tushgan.

Paxta yog'i: 2024-yilda o'sish ko'rsatib, 179 551,8 tonnani tashkil etgan va ushbu segmentning asosiy drayveriga aylangan.

2-jadval

Asosiy tendensiyalar va xulosalar

Ko'rsatkich	Holat (2022-2024)	Izoh
Paxta yog'i yetakchiligi	Barqaror	Ham rafinatsiyalangan, ham xom moylar bo'yicha asosiy hajm paxta yog'iga to'g'ri keladi.

Diversifikatsiya	Past	Zaytun, zig'ir va meva-sabzavot urug'lari moylari hajmi umumiy bozorda juda kichik ulushga ega.
Boshqa moylar o'sishi	Yuqori	"Boshqa o'simlik moylari" toifasi 21,9 tonnadan 509,4 tonnaga o'sib, eng yuqori o'sish sur'atini ko'rsatgan.

Jadvaldan ko'rinadiki, O'zbekiston yog'-moy sanoati hamon an'anaviy paxta yog'iga kuchli bog'liq bo'lib qolmoqda. 2024-yilda umumiy ishlab chiqarishning kamayishi xomashyo yetkazib berishdagi o'zgarishlar yoki import qilinadigan tayyor mahsulotlar bilan raqobat natijasi bo'lishi mumkin. Ayniqsa, kungaboqar yog'i ishlab chiqarishdagi keskin "sakrashlar" (tebranishlar) tashqi bozor konyunkturasi va xomashyo narxlariga bog'liqligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, 2024 yilda respublikamizda yog' va moylar ishlab chiqarish hajmlari respublikamizning ichki iste'molini qondiradigan darajada emas. Oldingi yillardagi paxta yog'i ishlab chiqarish hajmlarini kungaboqar, maxsar, soya va boshqa moylar ishlab chiqarish bilan qoplash orqali ichki bozorni to'yintirishga erishish, bugungi kunning dolzarb masalasi hisoblanadi. Noan'anaviy o'simlik moylarini yillar bo'yicha ishlab chiqarish hajmlaridagi keskin farqlar, asosan xom-ashyo bazasidagi kamchiliklar bilan bog'liq bo'lib, bizning fikrimizcha, ushbu ekinlarni mamlakatda yetishtirish yoki import qilishdagi nomutanosibliklar natijasidir. Keltirilgan tahlillar yog'-moy sanoati korxonalari ishlab chiqarish quvvatlariga muvofiq moyli ekinlarni yetishtirishni muvozanatlashtirish talab etiladi.

Adabiyotlar:

1. Джумаева, З. (2025). НОВАЯ ТЕОРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА: ЭВОЛЮЦИОННЫЙ ПОДХОД. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 869-873.

2. Джумаева, З. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 483-488.

3. Jumayeva, Z. Q., & Izatova, N. N. (2025). GLOBALLASHUV SHAROITIDA O

‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINI O‘TKAZISHNING MUHIMLIGI. *Modern Science and Research*, 4(6), 492-496.

4. Джумаева, З. (2025). НАУЧНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОТИВАЦИОННЫХ ФАКТОРОВ В РАЗВИТИИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (4), 1571-1574.

5. Джумаева, З.К. (2025). РЕАЛИЗАЦИЯ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ КОНКУРЕНЦИИ. *AMERICAN JOURNAL OF BUSINESS MANAGEMENT*, 3 (6), 57-64.

6. Джумаева, З. (2025). ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ МЕСТНЫХ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ С ПОМОЩЬЮ МЕТОДОВ МАРКЕТИНГА. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (4), 105-107.

7. Жумаева, З. К. (2024). Инвестиционная Активность Как Основной Элемент Организационно-Экономического Механизма Маркетинга Территории. *Miasto Przyszłości*, 55, 1411-1417.

8. Джумаева, З. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 483-488.

9. Жумаева, З. К. (2024). Мобильный Маркетинг Как Эффективное Средство Стимулирования Сбыта Товаров И Услуг. *Miasto Przyszłości*, 54, 697-702.

10. Жумаева, З. К. (2024). РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ ИНДУСТРИЙ КАК ФАКТОР РОСТА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ОБЗОР ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА И ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.

11. Джумаева, З. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *Международный журнал искусственного интеллекта*, 1 (1), 483-488.

12. Джумаева, З.К., и Гулямова, Н.Г. (2025). О 'ZBEKISTONDA MINTAQANI KOMPLEKS RIVOJLANTIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH. *ТЕОРИЯ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ВСЕГО МИРА*, 1 (5), 152-159.

13. Жумаева, З. К., & Ахмедова, Ф. Р. (2025). РОЛЬ ТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ В,

ОБЕСПЕЧЕНИИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS*, 1(7), 323-330.

14. Jumayeva, Z.Q., & Matkarimov, G. (2025). MINTAQADA FAOL INVESTITSIYA SIYOSATINI IQTISODIYOT TARMOQLARINI O 'SISHIGATA'SIRI. *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION*, 1(6), 205-212.

15. Джумаева, ZQ (2017). ТЕОРИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТАБИЛЬНОСТИ НА РЫНКАХ ТРУДА РАЗВИТЫХ СТРАН. *Инновационное развитие*, (4), 64-66.

16. Джумаева, З.К., Мамаджонов, Г.Н. (2024). Пути усиления финансового контроля за использованием средств государственного бюджета. *Европейский журнал бизнес-стартапов и открытого общества*, 4 (1), 61-64.